

הפסיכואנליזה של החטא הראשון

שורש כל הבעיות והצרות, הרגע ששינה את הכול והפך את חיינו לשבירים ומלאי טעויות. התורה רומזת הכול, כדרכה, במילה אחת, או יותר מדויק בניקוד אות אחת. ניקוד אות בפרשת בראשית מתמצת את סיפור ההתרסקות של נזר הבריאה.

ב"ה | פרשת בראשית | תשפ"ד

1. **בראשית ג:** ויקרא ה' אלוקים אל האדם... אייכה? ויאמר את קולך שמעתי בגן ואירא כי עירום אנוכי ואיחבא. ויאמר מי הגיד לך כי עירום אתה, המן העץ אשר ציוויתך לבלתי אכל-ממנו אכלת? ויאמר האדם: האישה אשר נתת עמדי היא נתנה לי ואוכל... ותאמר האישה: הנחש השיאני ואוכל!.

ניקוד המילה "ואוכל" הוא בצירה, כלומר, **אני יאכל בעתיד!**. אבל הרי אכלו מהעץ קודם?

בראשית רבה יט, יב: ואכלתי אין כתיב כאן אלא ואוכל, אכלתי [בעבר] ואוכל [בעתיד]!.

מבהיל: אדם וחווה תפשו את ההבנה ששום דבר לא יהיה כשהיה. הם הפכו להיות עבדי החטא והטעות הבאה היא רק שאלה של זמן. לא האם, אלא מתי. עם האכילה מהעץ, הפכו להיות נשלטים בידי התאוה ומכורים אליה. לכן אם ברצוננו להבין את הכישלונות של עצמנו - מדוע מתקשים לומר "כן" לדברים חשובים, ונופלים בידי מעשים שנתחרט עליהם - עלינו לשוב אל עץ הדעת.

אבל מה קרה שם? מה חולל עץ הדעת? מה הווירוס הנורא שהסתתר באותו פרי מסתורי וגרם להם את הירידה הנוראה? וכי הקלקול הוא שהם קיבלו דעת? וכי התוכנית האלוהית המקורית הייתה שנהיה כבהמות שאין בהם דעת? הרי היה לאדם שכל גם קודם, ובכלל, השכל הוא לא בושה, אלא מעלה עצומה שבגללה זכה האדם שהקב"ה ידבר אליו ולא אל שאר בעלי החיים בטבע?

קשה להתרכז בכתיבת ובמסירת השיעור, דם יהודי נשפך כמים והלב עולה על גדותיו מכאב ומזעם. אבל עוד יותר קשה לשתוק ולהיכנע לצער. אנו מוכרחים להשתלט על החשיבה ולחפש מקורות של כוח. דברי התורה מחברים אותנו אל עוגני הנשמה ומעניקים עוצמה וחיזוק חיוניים בעת הזו.

בעיצומה של מלחמת יום הכיפורים, כשהסדרות הרבנים באמריקה עוררה לקיים תעניות תשובה וזעקה, הרבי מליובאוויטש התעקש על גישה הפוכה. הרבי טען שהמלחמה פרצה בימים של שמחה, לקראת ולתוך חג הסוכות ומכאן שהשמחה היא זו שתושיע אותנו. לאנשים שפנו אליו בהצעות שונות, הרבי הגיב: "אני בתנועה של שמחה עכשיו". אכן חלפו הימים ולאחר הכאב הצורב עם הנפגעים הרבים, המצב התהפך מהקצה אל הקצה והמלחמה הסתיימה עם ניצחון צבאי כביר, שהרבי הגדירו כמשמעותי יותר מהניצחון במלחמת ששת הימים.

המלחמה הנוכחית פרצה ביום שמחת תורה, ונמשכת לתוך קביעות נדירה: שבוע שלם בו חיים מדי יום עם פרשת "בראשית", פרשת הבריאה והאמונה בא-ל טוב ומטיב. הבה נגייס את הכוחות וננסה להתרכז בעקרונות הגדולים והמהפכניים של הפרשה שמעמידה את העולם והחיים.

אנו רוצים לשוב אל יסוד היסודות ולהתחיל מהתחלה ממש. הבה נחזור אל הבסיס של הבסיס, שורש כל הבעיות והצרות, הרגע ששינה את הכול והפך את חיינו לשבירים ומלאי טעויות. התורה רומזת הכול, כדרכה, במילה אחת, או יותר מדויק **בניקוד אות אחת**. ניקוד אות בפרשת בראשית מתמצת את סיפור ההתרסקות של נזר הבריאה. רגע אחרי שאדם וחווה בגדו והמרו את רצון האלוקים, ה' מתגלה אליהם ושואל האם עברו על מצוותו? אדם וחווה משיבים תשובה מוזרה:

ואולי הבעיה בכך שגילו את הרע? אבל גם מציאות השלילה לא הייתה חידוש, שהרי האדם צווה כבר קודם "לעבדה ולשמרה", כך שהוא ידע שיש בעולם מזיקים וכחות הרס שעליו להתגונן מפניהם? עצם הציור 'מכאן תאכל ומכאן לא תאכל', לימד אותו שיש אנרגיות חיוביות ואנרגיות שליליות?

מכאן משתלשלת השאלה השנייה והמפורסמת: איך הדעת הולידה את הבושה? מדוע לאחר האכילה מהחטא, הם נזקקו פתאום לבגדים כדי להסתיר את איברי גופם המוצנעים?

מדובר בסיפור מסתורי, אולי המסתורי ביותר בתנ"ך, שרבים מן המפרשים לא התעסקו עמו ודילגו עליו בדברי הפרשנות שלהם. יש סברו שהוא לא התרחש במציאות והכול רק משל (אלגוריה) לדברים נשגבים מבינתנו. האברבנאל מציין כי הרמב"ן מקדיש שורות ספורות לחטא עץ הדעת ואילו הר"ן – שהחל לכתוב פירוש על התורה ולא סיים – דילג לגמרי על הפרשה.

בכל זאת אנו רוצים להיכנס לעומק הסיפור ולהתבסס בעיקר על דברי הרמב"ם במורה נבוכים ועל ביאורו הרחב והברור של רבנו הזקן בספר תורה אור. אנו נטען כי חטא עץ הדעת הוא **איבוד הקול המדובר בתוכנו**. בעוד שקודם היה פער בין הקול הפנימי ובין הקול החיצוני, בין קול ה' שהפעיל אותם ובין קול היצר הרע שהדהר רק מבחוץ, הנה בחטא עץ הדעת, חדר הרע לתוכם והפך להיות ה"דעת" שמנהלת אותם, ה"אני" הבסיסי שמדבר בהם ומכאן אברה השליטה.

מנגה, תיקון עץ הדעת הוא לקיים תהליך פסיכואנליזה: להפסיק להאמין לעצמנו ולברר היטב **מי מדבר בנו?** לעשות את ההפרדה בין הקול השקרי לקול האמת.

הנה דוגמה שגם היצר הרע מבין אותה: ג'ון נאש היה אחד מגדולי המתמטיקאים במאה העשרים וזוכה פרס נובל לכלכלה בשנת 1994. בשנות השלושים שלו, התפרצה אצלו סכיזופרניה חמורה. הוא היה מתווכח באימה עם דמויות דמיוניות שרודפות אותו. הוא הזה שארגון קומוניסטי רודף אחריו וכל חבריו לובשים עניבות אדומות. הוא שיגר מכתבים מבוהלים לשגרירויות ארצות הברית עם תיאור המזימות של הארגון. המחלה הפכה אותו להיות אלים ומסוכן ובמשך שנים הוא יצא ונכנס בבתי חולים פסיכיאטריים. במשך הזמן התגבר על המחלה וחזר לתפקוד.

בשנת 2000 הוציאו סרט על חייו ומראים סצנה נוגעת ללב (אמתית או דמיונית): הוא יוצא מטקס פרס הנובל, הרגע הגדול בחיי איש מדע, ופתאום הוא נתקף בהתקף פסיכוטי. העיניים שלו מבוהלות ואשתו מבינה שהוא שוב רדוף מהגברים עם העניבות האדומות. הוא מתנתק ממנה ונעלם, וכך האיש שלפני רגע עמד על גג העולם, נופל שדוד בידיים של יצר הרס שלא קיים במציאות. אבל אחרי רגע הוא מסיט את הראש לצד אחר, אומר "זה שום דבר" וממשיך הלאה במרץ!

זה רגע הריפוי: השלב שהוא מצליח **להשתלט על הדעת**, לברר היטב את הקול שפועל בו, לזהות אמת ושקר ולחסום את הקול השקרי והדמיוני לחדור למרחב המחשבה, הדיבור והמעשה.

ברוח הימים הקשים הללו נעיה, כי הדברים נוגעים ישירות לצורת ההתמודדות עם הפחד והבהלה שלנו והילדים שלנו. כולנו מוצפים פחדים, אבל שורש הריפוי והשליטה העצמית הוא לברר מי מדבר בנו: האם זה קול ההיגיון או קול החרדה? אדם שאינו בריא, מאמין לעצמו, בעוד שאדם בריא, יודע לעשות את ההפרדה בין כוחות ההרס שבו לקול ההיגיון והאמת.

ב. פרשת בראשית מתחילה נפלא. ה' בורא את האדם ומציב אותו במקום היפה ביותר, בגן עדן. זה קרה אחרי חצות היום השישי, בשעה השביעית ביום, ה' אסף את מלאכי הרקיע ואמר בנימת התפעלות: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו". נקים את האדם נזר הבריאה שיוביל את העולם להתעלות.

שעתיים אחר כך, בשעה התשיעית העביר ה' את האדם על יד האילנות בגן עדן ואמר כי הם רשאים לאכול מכל מאות ואלפי סוגי העצים שגדלים שם, מהבננות, התפוחים והגויאבות. רק מעץ אחד ויחיד אל תאכלו: מ"עץ הדעת" שהוא "מעורב טוב ורע".

התורה ממשיכה ומספרת על בריאת האשה מתוך צלעו של האדם, והפרק מסתיים באמירה קצרה שהאדם וחווה הסתובבו עירומים בגן עדן, כמו כל חיות הטבע ולא חשו בושה. האברים המוצנעים נתפסו כמו היד והרגל, את הכול ברא האלוקים וכמו שבאלו אין בושה, גם באלו אין בושה.

2. **בראשית ב: ויצו ה' אלוקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל: ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות ...** ויאמר ה' אלוקים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עוזר כנגדו... ויבן ה' אלוקים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם ... ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבששו.

חלף זמן קצר והנחש – המסמל את היצר הרע – פנה לחווה והתעניין האם ה' אסר עליהם לאכול **"מכל"** עץ הגן? זאת השיטה הידועה של היצר הרע: להפוך את הדת לשחורה ושתלטנית. כמה אתם מסכנים שאסור לכם ליהנות מהחיים ולטעום **משום פרי בעולם**. חווה תיקנה אותו כי ה' דווקא התיר להם לאכול מכל עץ הגן ואסר רק עץ אחד ויחיד: עץ הדעת.

כדי לחדר את עוצמת האיסור, חווה הוסיפה מרחק ביטחון והחמירה על דברי ה'. היא אמרה כי אלוקים אסר עליהם אפילו "לגעת" בעץ, "פן תמותו". הנחש גיחך: 'נו באמת, אתם לא תמותו ושום דבר רע לא יקרה. כל העניין הוא שאלוקים חושש מתחרות, שתגלו את הסוד שיהפוך אתכם להיות גדולים כמותו, יודעי טוב ורע. המילים האחרונות עשו את מה שהן עושות תמיד: הן עטפו את הפרי בקסם. אין דבר שמדליק את האדם כמו הסקרנות והדמיון, ההילה שהוא עומד להשיג ידע כביר וכוח עצום שיהפוך אותו להיות ענק כמו האלוקים!'

1 מעבר לקסם וסקרנות, המניע החזק של החטא הוא **הקנאה**: הרצון להשיג את מה שיש **לזולת**. הנחש רואה את אדם וחווה ומתקנא בהם, ולכן מתכנן לפגוע באדם כדי להשיג את חווה. חווה מקנאת באדם שעלול למצוא אישה אחרת אחרי מותה, ולכן מפתה אותו לאכול יחד עמה. ואילו אדם וחווה ביחד מקנאים בקב"ה שמחזי ידע עוצמתי על הבריאה והם מתפתים לאכול כדי להשיג את גוף הידע והכוח הזה.

שמסוכן להכניס אותן לתוך הגוף? במיוחד שהקב"ה ציווה אותן "לעבדה ולשמרה", כך שהם ידעו שיש מזיקים שצריך לשמור מהם?

שאלה שנייה: סיפור החטא עטוף בנושא **הבושה בגופם**. הפסוק האחרון לפני סיפור החטא אמר כי אדם וחווה הסתובבו בגן עדן ערומים "ולא יתבוששו", ואילו הפסוק הראשון אחרי החטא (כמובא לעיל סוף מקור 2) אומר שהם גילו את גופם. כך שזו התוצאה הישירה והמידית מהאכילה.

החטא הוליד את הבושה! פתאום הם חשו בושה בעצמם. והשאלה הפשוטה היא, מה קרה בעקבות האכילה שגרמה להם להתבייש בגופם? מה הקשר בין אכילת פרי להרגשת בושה מעירום הגוף?

מדרש הגדול: כשם שאין אדם מתבייש אם ידו גלויה, כך לא היו מתביישים שמקום ערוותם גלוי. אך כיון שחטאו השתנה זיו פניהם ונהפכה מחשבתן לדבר אחר והרגישו שהם ערומים והתביישו זה מזה.

הבה נפתח רעיון כביר, יסוד היסודות של החיים, המובא בתורה אור של רבינו הזקן ויסודו הפילוסופי נמצא אצל המורה נבוכים של הרמב"ם.

ג. החטא **חטף אותנו בשבי**. היצר הרע התיישב בכיסא של הנהג והוא הקול הפוקד לאן ללכת. כולנו נחשפנו לסרטונים הנוראים של מחבלי החמאס שחוטפים מבוגרים וצעירים ופוקדים עליהם לצעוד לכיוון עזה, וכך הנחש השתלט על העצמיות של אדם וחווה והוא הקול הפנימי שפועם ומניע אותנו.

ספר התניא גורס, שהחיים הם מאבק בין שני קולות: אחד הוא אלוקי. הקול הזה רואה את המציאות כביטוי האינטרס של ה'. בכל שאלה בחיים, הקול הזה מבקש את מה שה' רוצה. הוא קם בבוקר בתשוקה לקדש את העולם ולייצג שם שמים. כך הוא מביט על עצמו וכך כל זולתו, ואפילו כשמישהו מעיר לו או מתקן אותו, הוא רואה את היופי של הזולת שמבקש כמותו להתעלות גבוה.

מנגד, הקול השני הוא נפרד ואנוכי. האדם חווה את עצמו כישות עצמאית שמשועבדת לשם עצמה, החיים נתפסים כמאמץ לשרוד, לפרוח ולהתפתח ובכל שאלה הוא מבקש לדעת מה אני מרוויח מהסיפור? לא מה נכון לעשות, אלא מה נוח לעשות. ואם מישוהו יעמוד בדרכי ויפריע לשרוד, הקול הזה יודע להפוך לחסר-גבולות ומסוכן.

אדם וחווה נבראו בצורה ראשונית, שהקול הפנימי היה קדוש, הגישה אל החיים הייתה ערכית ואידיאולוגית לשם שמים. הגוף מבחינתם היה כלי ללדת ילדים ולכבוש את העולם באור ה'. מנגד, המציאות של הרע הדהדה רק מבחוץ. הם ידעו מציאות מנוגדת לרצון ה', אך המציאות הזו הייתה לא יותר מידיעה רעיונית. למה הדבר דומה? כולנו יודעים שישנה אפשרות של פרנסה מסחר בסמים, אך עבור אדם נורמטיבי אין זה חלק מהלבטים של חייו אודות פרנסה פוטנציאלית.

אולם החטא גרם לכך שנחטפנו בשבי. הקול החיצוני הפך להיות הקול הפנימי וגישת ברירת המחדל היא מה אני רוצה ולא מה ה' רוצה. מה אני צריך, במקום השאלה מה צריך אותי. הנפש שנכנסת

כדי להוכיח את דבריו, דחף הנחש את ידה לגעת בעץ והיא ראתה שלא מתים מזה. בכל זאת, האישה חששה לאכול לבד, שמא היא תמות והאדם יישא אישה אחרת תמורתה. לכן הזמינה גם את בעלה לאכול, בבחינת 'אם אני לא טס - אף אחד לא יטוס'... והאדם לא עמד בפני הפיתוי של אשתו והקסם של הנחש והם עברו יחד על מצוות ה'.

שם ג: והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלוקים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלוקים לא תאכלו מכל עץ הגן: ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל: ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלוקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתו. ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתו: כי ידע אלוקים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלוקים ידעי טוב ורע: ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל: ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות.

זה היה דרמטי. החטא היחיד **שכל האנושות** קלקלה בו ושום דבר לא חזר להיות כשהיה. אדם וחווה הצהירו כאמור, "השיאני ואוכל", איבדתי את השליטה על עצמי והפכתי להיות עבדי החטא. התוכנית האלוהית השתבשה כביכול ואי אפשר היה להמשיך בתכנון המקורי. הם גורשו מגן עדן, נגזר שחיהם יהיו זמניים כדי שהנזק שהם יגרמו יהיה ארעי וקצר, המוות בא לעולם, הסבל והכאב.

וכאן עולות, כאמור, שתי שאלות מהותיות שנרונות אצל המפרשים לדורותיהם: א. מה היה טמון בתוך הפרי? מהו חולל? האם הבעיה בכך שהפרי נתן להם **"דעת"**, והתוכנית המקורית הייתה שהאדם יהיה נבער כמו בעלי החיים?! לא יתכן, שהרי השכל הוא פסגת כבודו של האדם ובגללו נבחר? שנית, הרי היה להם שכל אדיר כבר קודם, כמו שמספרת התורה שהאדם קרא שמות לכל בעלי החיים בעולם, מה שהצריך חוכמה אדירה, לזהות את המהות של כל אחד מבעלי החיים. כמו "סוס" שהוא שש וקופץ, "חמור" שהוא סכל מבעלי החיים, "חסידה" שגומלת חסד עם חברותיה וכו'.

מורה נבוכים א,ב: הקשה לי איש חכם זה שנים קושייה גדולה... יראה מפשרו של כתוב כי הכוונה הראשונה באדם שיהיה כשאר בעלי חיים, אין שכל לו ולא מחשבה ולא יכדיל בין הטוב ובין הרע. וכאשר המרה רצון ה' הביאה לו מרידתו זה השלמות הגדול המיוחד שבאדם [את השכל וההבנה]... וזה פלא: שיהיה העונש על מרידתו - תת לו שלמות שלא הייתה לו והוא השכל! [ועוד, הרי] אין הדבר כמו שחשבתו... כי השכל אשר השפיע ה' על האדם... הגיע לאדם קודם מרידתו ובשבילו נאמר שהוא בצלם אלוקים ובדמותו ובגללו דיבר אתו וציווה אותו ...

ואם נאמר שהבעיה היא "בעץ הדעת **טוב ורע**", היינו שהם יכירו את מציאות הרע - גם זה לא נכון. שהרי כבר קודם ידעו שהעולם מורכב מטוב ורע? עצם הציווי לא לאכול מן העץ, מלמד כי האדם ידע שאפשר להיפך וניתן לעבור על רצון ה' ויש אנרגיות שליליות

שמדבר בנו ומקיימים עליו ביקורת מעמיקה. לא מאמינים לעצמנו ולא הולכים שבי אחרי האויב שנתפס כאוהב, אלא מקיימים חקירה פנימית מיהו המדבר בנו עכשיו.

סיפור מדויק: הצדיק רבי נחום מטשרנוביל, מראשוני אדמור"י החסידות, היה עני ואביון. אמנם החסידים תרמו כסף רב, אך הכול עבר לעניים ולא נשאר כלום לצרכי ביתו. במשך שנים ספגו בני הבית את העוני בדממה, אך בתו הגיעה לתקופת הנישואים והחסידים תכננו חתונה מכובדת כראוי לבת הרבי. אולם הגבאי ידע את האמת שאין בקופת המשפחה רובל אחד לממן את האירוע.

פעם הגיע חסיד עשיר לבקר את הרבי, הגבאי גילה באזניו את המצב וביקשו לומר לרבי כי הסכום שמעביר היום הוא השתתפות בהוצאות החתונה. הגבאי המתין במתח לצאת החסיד מחדר הרבי וליטול את הכסף, אך רגע אחרי שיצא העשיר, נכנס חסיד נוסף שחיתן את בתו והיה זקוק להלוואה דחופה. הרבי הוציא את הצרור ומסר לו.

הגבאי המתוסכל לא היה יכול להתאפק והתאונן שהמצב קשה ואין מחלק הרבי את כספו? הרבי השיב שהוא באמת התכוון לקחת את הכסף, אבל לא היה יכול לעמוד בפני תחנוני האיש. ואז הוסיף גילוי מפתיע: "אני רוצה לשתף אותך בתעלומות לבבי: כשאותו חסיד נכנס ובכה על מצבו, רציתי לתת לו מיד את הכסף שקיבלתי, אבל אז נכנסה בי מחשבה אחרת: אולי עדיף לחלק את הכסף לכמה עניים ולא לתת הכול לאדם אחד? הרי מדובר בסכום ענק שיכול לכלכל כמה משפחות? התלבטתי והיססתי, אבל אז תפשתי שמדובר בתעלול מרושע של היצר. עובדה היא שכאשר חשבתי לקחת הכסף לעצמי, לא עלתה בי מחשבה לחלק אותו לחמשה אנשים, רק כשרציתי לתת לאחרים, פתאום עלה הרעיון אולי לפזר את הנתינה לחמישה נזקקים..."

וזה הרעיון: עלינו להבין שמאז חטא עץ הדעת, אנו חטופים בשבי מעורב בטוב ורע, ולכן אסור לקבל שום קול כמוכן מאליו. עלינו לחקור ולברר ולזהות את האני האמתי הדובר אלינו.

3. תורה אור ה,ג: למעלה יודעים את הטוב ואת הרע, אבל מכל מקום אינם מעורבים זה בזה כי גלוי וידוע שזה טוב וזה רע ... כי ידיעת הטוב והרע למעלה הוא בבחינת מקיף בלבד ... אבל האדם שהוא מבחינת פנימי, כשידע מן הרע, אז הוא יתערב ממש עם הרע ... ואז הוא קשה מאוד לה-פריד, אלא מלחמה עצומה היא ופעמים זה גובר ופעמים כשנגדו גובר.

כמו כל רעיון חסידי, שורשו נמצא כבר בספרים קדמונים. הרמב"ם מנסח בדרך פילוסופית את אותו הרעיון אודות ההשפעה של החטא. לדבריו, החטא הפך את היחס אל החיים, כמו אל "טוב ורע", כלשון התורה: "עץ הדעת טוב ורע", בעוד שקודם החטא, הדיון היה בסגנון של "אמת ושקר".

הכוונה היא כזו: "אמת ושקר" הם מושגים **אובייקטיביים**. הדיון בהם הוא ענייני, ללא פניות אישיות. האם צורת כדור הארץ היא עגולה או שטוחה, וכמה זה שתיים ועוד שתיים, הדיון הוא בבחינת "נכון או לא נכון". אין שום משמעות ערכית התלויה ב: לעומת זאת, סוגיות מוסריות של "טוב ורע" הן דיון **סובייקטיבי**. הן

ראשונה אצל האדם היא הנפש הבהמית ועד שאיננו מצליחים לשמוע קול אחר. הרצון הבסיסי הוא אני ואני, ואנו כבולים וכפותים בחבלי האגו. עולמנו הפך להיות צר כעולמה של נמלה והמבט על החיים הוא דרך פוקוס אחד ויחיד של אני ועצמי.

והטרגדיה היא שאנחנו מאמינים לו. הוא חדר כל כך למעיני האישיות שלנו, לשכל, התודעה וההרגשה, עד שאיננו קולטים שנחטפנו בשבי ונעשינו עבדים ליצר הרסני ושקרי. אנו לא רואים בו חוטף אכזרי, אלא ידיד שרוצה את טובתנו. הרע נהיה טוב והטוב הפך להיות רע ח"ו.

למה הדבר דומה? משל יפה: בתחילת הדרך היה היצר הרע נקרא בשם 'שטן'. אבל הוא התלונן לפני האלוקים שהשם מפריע לו להצליח בעסקים. בכל פעם שהוא מציג את עצמו כשטן, בני האדם מבינים שאינו רוצה את טובתם ואינו יכול לקיים את השליחות שניתנה לו, לאתגר את הבחירה החופשית של בני האדם. אלוקים שינה את שמו ליצר הרע, אבל הוא שב והתלונן שהשם 'הרע' שלו משייכת אותו עם כוחות לא חיוביים ואנשים מתרחקים ממנו.

"טוב", אמר אלוקים. "הנה שם שיאפשר לך לעשות את עבודתך באין מפריע. תוכל לבלבל ולהטעות אותם כמה שרק תרצה והם יאמינו שאתה עוזר להם. הם אפילו ירגישו בוגדים בעצמם אם יפקפקו בעצות הטובות שלך. תציג אתך עצמך בשם '**אני**'. ומאז ידיו עמוסות בעבודה, עד שנאלץ לשכור עוזר שיסייע לו להתמודד עם כל אחד מאתנו.

אדם רוצה לקיים מצווה, אך הקול הפנימי צועק: 'זה לא דחוף, תדחה למחר'. הוא משתוקק להימנע מעברה, אך הקול הפנימי קופץ: "אתה מוכרח, הטעם המדהים ישנה לך את החיים". האדם מאחר לשוב מהעבודה ואשתו מתקשרת 'למה אתה מאחר לשוב?'. הקול השקט מבין שהיא בסך הכול רוצה את קרבתו, אבל הקול השורר מתפרץ והוא מתנפל עליה שהיא חסרת-רגישות. ואחרי שהגברת מתנצלת שהיא בסך הכול רוצה אותו בבית, הקול האנוכי אינו מאפשר לו להתנצל ולבקש סליחה.

זה עומק הרעיון של 'עץ הדעת': רבינו הזקן מסביר באריכות בפרק ג בתנ"א, כי בעוד שכוחות החכמה והבינה הם שכליים אינטלקטואליים, ה"דעת" היא ההרגשה הפנימית. הדעת היא החיבור בין השכל לאישיות ויוצרת את הרגש המניע. כך נאמר: "והאדם ידע את חווה", כלומר, אחרי שהכיר ונחשף אליה מבחינה רעיונית, הגיע שלב הייחוד בו הוא הרגיש אותה כחלק בלתי נפרד ממנו. כאשר שני החצאים חזרו והפכו להיות אחד.

זאת הייתה האזהרה העצומה של הקב"ה מפני "עץ הדעת": אל **תדע** את הרע, אל תחבר אותו לחלק בלתי נפרד מהאישיות שלך, אל תיתן לו לחטוף בשבי ולהיות הנהג שמוביל את האוטובוס. אולם האדם איבד את הדעת. ההרגשה הפנימית נפלה ממדרגתה ונלקחה בשבי. והדבר הגרוע יותר, שנעשה "תערוכת טוב ורע". הרע חדר כל כך למעמקי האישיות והשתלט על מעייניה ומבועיה, עד שאי אפשר לזהות והוא נתפס כמו טוב.

מנגד, תיקון עץ הדעת הוא לגאול את ההרגשה הפנימית ואת הקול שמנהל אותנו. ראשית, להתרחק ממחשבות ומעשים רעים שמורידים אותנו מבחינה פנימית, וכך בהדרגה להגביר את הקול האלוקי הנכון ולהרחיק את הקול השלילי. שנית ובנוסף: עלינו לחיות תמיד בתהליך בירור פנימי (פסיכו-אנליזה) בו חושדים בקול

תלויות במערכת הערכים של השואל ובמקרה הספציפי שעליו מדברים. מה שטוב לאדם אחד – רע לאחר. לכן בעוד שלפני החטא, האדם היה משועבד לטוב והדיון היה מה נכון, אחרי החטא הוא נכנס פנימה לתוך הדברים, האגו שלו עומד במרכז והדיון הפך להיות סובייקטיבי בלבד. אנו לא מסוגלים לקיים שום דיון ענייני, נטול-פניות, כפי שהדברים אמורים להתבאר מצד עצמם.

מורה נבוכים שם: 'נאה' או 'מגונה' הם במפורסמות [תפיסות חושניות] ולא במושכלות [עיון שכלי אובייקטיבי]. כי לא ייאמר על מחשבת הארץ השטוחה שהיא מגונה אלא 'אמת ושקר'. ובשכל [לפני החטא] ידע האדם רק מהאמת והשקר ... וכאשר היה עם מחשבותיו ומושכליו ... לא היה לו כוח להשתמש במפורסמות [בכלים החושניים] עד שא-פילו הגדול שבמפורסמות – גילוי הערוה – לא היה זה מגונה אצלו. אך כאשר מרד ונטה אל תאוותיו הדמיוניות והנאות חושי הגשמיות, כמו שאמר 'כי טוב העץ למאכל ותאוה הוא לעיניים' – נענש בשלילת ההשגה השכלית ושקע בהתגנות ובהתנאות.

כעת אפשר להבין את השאלה השנייה: תופעת הבושה מהיותם ערומים. קודם החטא, המחשבה הייתה מוכוונת רוח. הם ראו בעצמם מכשיר כדי לקיים את משימתם האלוהית ולהקים משפחה. לכן העירום לא היווה סתירה לכך שאין עוד מלבדו. אך מרגע החטא, הקול הבסיסי הפך להיות אנוכי ונבדל. אדם וחווה החלו לחוות את גופם כישות בפני עצמה וחשו במיניותם בנפרד משליחותם.

לפתע ראה כל אחד בזולת מכשיר כדי לממש את עצמו, לספק את יצריו האפלים ולשלוט על הזולת. ולכן נפלה בהם בושה נוראה והם מיהרו להסתיר ולהתגונן. כיון שכל אחד ידע את המחשבות האפלות אודות הזולת וכיצד הזולת רואה אותו. בספרי קבלה מובא גם כי "לבוש" הוא מלשון "בושה", "בגד" הוא מלשון "בגידה" (כמו "בגד בוגדים בגדו") ו"מעיל" הוא מלשון "מעילה", כי עצם תופעת הלבוש מזכירה את בגידתו ומעילתו של האדם בעצמותו האלוהית. (ראו עוד בהערה²).

(ראיתי עוד כותבים: הבושה היא **הפער בין מה שהייתי אמור להיות, למה שאני בפועל**. הרגשה הירידות והנמיכות כתוצאה מהמקום האפל שנפלו אליו).

ליקוטי שיחות ג/898: קודם החטא, היות שלא הייתה באדם תאוה וכל האיברים היו מכוונים לעבוד את ה', לכן 'ולא יתבוששו', הם נועדו רק לקיים מצוות פרו ורבו ואין מה להתבייש. בדיוק כמו שמשמשים ביד להניח תפילין. ואדרבה, מצוות פרו ורבו היא הרי הראשונה שהצטוו עליה. רק לאחר החטא שהביא את התאוה לעולם, הפך הדבר לגנאי והם הבינו שעליהם להתבייש בעצמם.

ה. נסיים בנקודה עצומה בדרך אפשר: מי תיקן את חטא עץ הדעת? מי היה האיש שעצר את שטף הרגשות, הביט פנימה וחקר ובירר את שורש תחושותיו?

מובא בספרי קבלה (ראו שיחת יט כסלו תשכ"א) כי יוסף היה התיקן לחטא עץ הדעת. הוא דחה את האישה שהייתה הנחש בעצמה, בניגוד לאדם הראשון שכשל מול האישה שכשלה מול הנחש.

כאן אומר המדרש דברים נפלאים: איך יוסף שרד? כיצד נער בן 17 מצא את הכוחות לשרוד לבדו מול העוצמה של אותה מנוולת? הרי זה לא צפוי ולא מובן. אחרי הכול, ליוסף לא היה מה להפסיד, רק להרוויח מההיענות לה. מה ששומר על כולנו הוא "הוי מחשב שכר מצווה כנגד הפסדה", הפחד לאבד הכול בעבור רגע של טעות, אבל יוסף הצדיק היה חופשי. יתום מאם, מנותק מאב ומאחיו, ובעצם קיים רק בעיני עצמו. איש בעולם לא ידע ממציאותו. שום ראש ישיבה לא חיכה לו בכניסה לבית המדרש בעיניים חושדות ושאל "איפה היית בסדר צהריים?..."

לאיך, אם היה נענה לה, היו נפתחות בפניו השמים והדרך להגשים את חלומותיו הגדולים?

חז"ל עונים: "נראתה לו דמות דיוקנו של אביו בעד החלון". אפשר שההסבר כביר: פתאום נוצרה אצל יוסף ההפרדה בין האני האמתי ובין הקול החיצוני של האישה והנחש. ברגע אחד התבהרה תמונת חייו והוא נזכר מיהו ומהי. קודם דבריה נכנסו כל כך במוחו, עד שנשמעו כקול ההיגיון, אבל אז "נראתה לו דמות דיוקנו של אביו" וכתוב בספרים שיוסף היה דומה בפניו לאבא שלו. כשהוא ראה את אביו – **ראה פתאום את עצמו! באור אמתי ובהיר** והכול נעשה ברור. היא שהייתה עד לפני רגע הקול הפנימי – נדחתה החוצה והקול האמתי התעורר וצעק: "ברח".

זאת תכלית האדם: לחיות בבירור פנימי ובשליטת הדעת. לדבר עם חבר, להתייעץ עם רב קרוב על הקולות שמנהלים את חייו. למה הוא כועס? מדוע הוא מתאוה? למה מתיר לעצמו מה שאסור ח"ו? כשמסמנים את הקולות בטוש זוהר – קל לנהל אותם ולדחות את מה שאינו ראוי לקירוב.

נזכה כבר לניסים ונפלאות, לדחיית הרוע והכאב, ולתחיית המתים והם הקדושים והטהורים בראשינו, כפי שהוכטחנו כמענה לחטא עץ הדעת: "ומזה ה' אלוקים דמעה מכל כל פנים" בקרוב ממש-ממש.

2 בספרי פולין מובא פתגם חריף: עצם קיומו של הבגד הוא אזכור **לחטא** ואילו האדם **מעצים את הבגד** ומשקיע בו כוחות כדי להדגיש עוד יותר את דמותו **החיצונית**. כך שבמקום להיות תזכורת אודות הצורך להדגיש את המהות הפנימית, הבגד התדרדר להיות מוליך ומוביל אל החטא.

3 בלקו"ש יז/174 מבאר באופן נפלא את דברי רבי יוסי במסכת שבת: "מעולם לא קראתי לאשתי אשתי ולשורי שורי, אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי". ולכאורה מה הבעיה לקרוא לה "אישה"? התורה אומרת: "ושמח את אשתו"? אלא רבי יוסי מתכוון כי הוא תמיד ראה בה את **המטרה האלוהית** ולא **מכשיר למימוש עצמי**. "אשתי" היא מציאות בפני עצמה שנועדה **עבורי** ואילו "ביתי" הוא המקום בו **מממשים ביחד את רצון ה'.**

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל
ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

השיעור המלא באתר
haravshneor.co.il